

**Метадычныя рэкамендацыі
па азнаямленні дзяцей дашкольнага ўзросту
з мастацкай літаратурай і фальклорам**

Літаратурныя творы адкрываюць дзецям свет чалавечых пачуццяў, пашыраюць іх кругагляд. Дзеці, спасцігаючы вобразную мову твораў, створаных «як народам, так і літаратурай», авалодваюць яе вобразнасцю, мілагучнасцю, прыгажосцю.

Успрыманне твораў літаратурнага мастацтва дзецьмі дашкольнага ўзросту суправаджаецца маўленчай дзейнасцю, якая мае ярка акрэсленую мастацкую скіраванасць. Для яе вызначэння Л.Я. Панкратавай і А.Е. Шыбіцкай быў прапанаваны тэрмін «мастацка-маўленчая дзейнасць». У якасці асноўных кампанентаў мастацка-маўленчай дзейнасці вылучаюць: ўспрыманне мастацкага твора, яго элементарны аналіз, узнаўленне (рэпрадукцыя) і элементарную славесную творчасць, якая звязана з прыдумваннем казак, апавяданняў, загадак, рыфмаваных радкоў і інш

Агульнай задачай мастацка-маўленчай дзейнасці ва ўстанове дашкольнай адукацыі з'яўляецца магчымасць праз літаратурны твор адкрыць дзіцяці свет слоўнага мастацтва, выхаваць цікавасць і любоў да кнігі.

Далучэнне дзяцей да мастацкай літаратуры і фальклору развівае ў іх ўменне слухаць і разумець твор, эмацыйна адгукацца на адлюстраваныя аўтарам падзеі, садзейнічаць і суперажываць героям, спачуваць ім.

Асноватворным у выхаванні будучага чытача з'яўляецца вызначэнне пласта дзіцячага чытання, якое, на думку З.А. Грыцэнка залежыць: ад узросту і прыхільнасцяў чытача; ад ведаў і інфармаванасці дарослых; ад стану і ўзроўню развіцця самой літаратуры.

Найбольш істотным крытэрыем адбору дзіцячых кніг з'яўляецца мастацкасць і цікавасць іх як для дзетак, так і для дарослых.

Перш за ўсё ў пласт дзіцячага чытання ўваходзяць творы вуснай народнай творчасці, у тым ліку і казкі. Другой састаўляючай пласта

дзіцячага чытання з'яўляюцца творы беларускай класікі, створаныя адмыслова для дзяцей, або тыя, што перайшлі з "дарослага" у разрад "дзіцячага" чытання. Да іх, у першую чаргу, адносяцца творы Э. Пашкевіч, Я. Коласа, Я. Купалы і інш. Пра неабходнасць ўключэння ў чытанне дзецям твораў пісьменнікаў-класікаў заўважаў народны пісьменнік Беларусі Я. Колас. На яго думку, пры кожным новым прачытванні гэтыя творы адкрываюць чытачам "усё новыя думкі, настроі, пачуцці, ідэі", таму "трэба як мага раней прывіваць дзецям прыхільнасць да гэтых пісьменнікаў", што можна зрабіць толькі непасрэдным чытаннем адпаведных твораў.

Трэцяй састаўляючай пласта дзіцячага чытання з'яўляюцца творы, якія спецыяльна напісаны для дзяцей пэўнага ўзросту дзіцячымі пісьменнікамі – В. Віткай, Э. Агняцвет і інш.

Пры адборы кніг абавязкова трэба ўлічваць, што літаратурны твор павінен выконваць пазнавальныя, маральныя і эстэтычныя функцыі, быць сродкам разумовага, маральнага і эстэтычнага выхавання.

Ва ўстанове дашкольнай адукацыі наладжваецца сумесная мастацка-маўленчая дзейнасць педагога і дзяцей як у час спецыяльна арганізаванага навучання, так і ў працэсе нерэгламентаванай дзейнасці, а таксама самастойная мастацка-маўленчая дзейнасць дзяцей.

Што да бацькоў, то чытанне і расказванне дзецям мастацкіх твораў павінна стаць штодзённым.

Сумесная мастацка-маўленчая дзейнасць педагога і дзяцей прадугледжвае арганізацыю такой формы работы, як: сеансы актывізуючых зносін (А.Г. Арушанава), дзе дарослы выступае як старэйшы, але раўнапраўны партнёр па зносінах, які імкнецца да ўсталявання даверлівых асобных узаемаадносін, паважае права дзіцяці на ініцыятыву, яго жаданне размаўляць на тэмы, якія яго цікавяць. «Сеансы (ўрокі) актывізуючых зносін», г.зн. дыялог выхавальніка з дзецьмі ў сумеснай дзейнасці, якая не мае жорсткай праграмы, якая будзецца на імпрывізацыі, сумеснай творчасці

педагога і дзіцячага калектыву. Разам з тым дыялог займае значнае месца ў інтэлектуальным і маральным развіцці дзіцяці дашкольнага ўзросту.

У сцэнарыях, якія распрацоўваюцца для правядзення сеансаў актывізуючых зносін, ставяцца і вырашаюцца задачы камунікатыўнага развіцця дзяцей, але пры гэтым мэтай педагога з'яўляецца абуджэнне уласнай маўленчай актыўнасці дзіцяці, дзіцячай моўнай і камунікатыўнай самадзейнасці. Дарослы арганізуе дзейнасць дзяцей, і ў працэсе яе дзеці вучацца, але пры гэтым дзейнасць не выступае як форма навучання.

У працэсе сеансаў актывізуючых зносін наладжваецца ўзаемазвязаная дзейнасць педагога і выхаванцаў, пры гэтым абавязкова ўлічваецца ўзрост дзяцей, іх жыццёвы вопыт, жанр твора.

Арыенціроўка дзяцей у мастацкім змесце твораў забяспечваецца іх выразным чытаннем або расказваннем педагогам. Што да падрыхтоўкі педагога да чытання мастацкага твора ўслых, то яна складаецца са звычайнай рабочай разбіўкі тэксту, вызначэння яго інтанацыйнай выразнасці. Для больш выразнага чытання педагогу неабходна прадумаць, элементы артыстычнасці – міміку, жэсты; вызначыць тыя месцы тэксту, якія неабходна будзе скандзіраваць і нават праспяваць.

Распавядаючы літаратурны твор, неабходна ўмела выкарыстоўваць магчымасці свайго голасу, пазбягаць раўнамерных націскаў. Расказванне казкі можа наогул насіць свабодны характар, але яно не выключае добрых ведаў напамяць і абавязковага выкарыстання тыповых казачных формул і зваротаў: зачыну, паўтораў, канцоўкі.

Чытаць ці распавядаць літаратурны твор трэба павольна, не спяшаючыся, каб дзеці мелі магчымасць найбольш старанна асэнсаваць яго змест, адчуць прыгажосць мовы, якою ён напісаны.

Сумесная мастацка-маўленчая дзейнасць педагога і дзяцей арганізуецца так, каб ўспрыманне мастацкага твора адбывалася ў адзінстве яго зместу і мастацкай формы. Пры гэтым дзеці авалодваюць навыкамі і

ўменнямі элементарнага эмацыйна-вобразнага аналізу твора, выказваюць сваё эстэтычнае стаўленне да яго.

Н.А. Старадубава адзначае, што здольнасць дзяцей да вобразнага аналізу мастацкага тэксту сама сабой не фарміруецца. А калі яна адсутнічае, то выхаванцы ўспрымаюць толькі ўчынкі герояў, сочаць за ходам сюжэту і прапускаюць ў творы ўсё тое, што ім цікава. Менавіта таму, на яе думку, неабходна вучыць дзяцей усвядомленаму ўспрымання мастацкага твора, умению пранікаць у яго сэнс.

Для больш дакладнага засваення этычнага і эстэтычнага зместу літаратурнага твора выхавальнік прапануе дзецям яго *паўторнае чытанне*. Пры гэтым неабходна памятаць, што вялікія па памеры мастацкія творы лепш аднаўляць не цалкам, а спыняючыся толькі на асноўных эпізодах.

Акрамя таго, ва ўсіх узростах груп пасля чытання твора можна выкарыстоўваць элементы *драматызацыі*. Асабліваю значнасць гэты прыём набывае пры азнаямленні з казкай. Яе змест так зацікаўлівае дзіця, што яму адразу хочацца пераўвасобіцца ў казачных персанажаў, гаварыць іх мовай, выконваць іх дзеянні.

Развіццю навыкаў арыентацыі выхаванцаў у эмацыйнай пабудове твора, разумення яго зместу і запамінання паслядоўнасці эпізодаў, а таксама вызначэння асноўных сродкаў эмацыйнай выразнасці спрыяюць такія метады, як: *пераказ, драматызацыя*.

Пераказваць літаратурныя творы дзеці могуць цалкам, па частках, ад імя аднаго з персанажаў; сумесна з педагогам, сумесна з іншымі дзецьмі, самастойна. Пераказваючы мастацкі твор, выхаванцы перадаюць логіку падзей, выкарыстоўваючы кампазіцыйныя сродкі мастацкай выразнасці, інтанацыйна выказваюць сваё стаўленне да галоўных герояў, ужываюць тыповыя слоўныя выразы.

Значны ўплыў на самастойны пошук дзецьмі мастацкіх сродкаў выразнасці выканання літаратурнага твора аказвае *слоўнае маляванне*. Яно

дапамагае дзецям лепш уявіць вобразы герояў твора або месца дзеяння, перадаць не фарбамі, а словамі іх рысы, знешні выгляд.

У працэсе фарміравання ў дзяцей творчых адносін да літаратуры педагог дапамагае ім уяўляць тое, пра што распавядаецца ў творы, расказваць тэкст эмацыйна, праяўляць падчас раскавання сваё стаўленне да з'яў і падзей, складаць казкі, апавяданні, выкарыстоўваць у сваім маўленні трапныя выразы і вобразныя словы.

У працэсе правядзення сеансаў актывізуючых зносін дзеці могуць знаёміцца з адным літаратурным творам; некалькімі творамі аднаго літаратурнага жанру на адну і тую ж тэму; творамі розных жанраў, аб'яднанымі адзінай тэмай: апавяданне, верш, байка і г. д.; творамі з процілеглымі сюжэтамі.

Аб'яднанне адзінай тэмай твораў розных жанраў дазваляе заахвочваць дзяцей да супастаўлення розных мастацкіх тэкстаў. Дзеці маюць магчымасць аб'яднаць і параўнаць новыя карціны і вобразы з ужо вядомымі, асэнсаванымі раней.

Найбольшую цікавасць выклікае ў дзяцей аб'яднанне твораў з процілеглымі сюжэтамі. Спалучэнне твораў, у якіх адлюстраваны кантрастныя характары або ўчынкі дапамагае дзецям лепш зразумець іх станоўчую ці адмоўную якасць.

Самастойная мастацка-маўленчая дзейнасць дзяцей у асноўным накіравана на развіццё іх творчых здольнасцяў. Тут вызначальнымі формамі работы з'яўляюцца: разглядванне ілюстрацый, самастойнае складанне цікавых кніг-карцінак з малюнкаў дзяцей, маляванне альбомаў у адпаведнасці са зместам мастацкага твора, гульні-драматызацыі па змесце мастацкіх твораў і інш.

Напрыканцы года ў старэйшай групе можна праводзіць сеансы актывізуючых зносін па азнаямленні з дзіцячай кніжкай. Для гэтага неабходна, каб у кожнага дзіцяці была ўласная кніжка. Дзеці знаходзяць на ёй вокладку, старонкі, называюць аўтара, назву кніжкі.

Актывізуючыя зносіны па творах на маральна-этычныя тэмы праводзяцца на аснове сапраўдных жыццёвых сітуацый, што адбываюцца, перш за ўсё, з самімі выхаванцамі дзіцячага сада. Уплыў маральнага ўсведамлення дзіцяці на самарэгуляцыю яго паводзін яшчэ невялікі. Але дзеці старэйшага дашкольнага ўзросту ўжо могуць ацэньваць як свае паводзіны, так і паводзіны акружаючых людзей, таму тэмы для размовы ўключаюць адпаведныя для пэўнай узроставай групы паняцці: дабрыня, ветлівасць, беражлівасць, шчырасць. Гэтыя тэмы размоў могуць быць канкрэтызаваны і дапоўнены ў залежнасці ад уяўленняў, ўзроўню выхаванасці дзяцей, папярэдніх працы з імі. Маральная выснова пры азнаямленні з такімі творамі робіцца самімі дзецьмі.

На думку В.Г. Бялінскага, тая мараль, што пакладзена ў мастацкі твор аўтарам, кажа заўсёды сама за сябе і адначасова ўздзейнічае сілай мастацкай выразнасці на пачуцці і свядомасць маленькага чалавека. Пры гэтым педагогічныя каментарыі, зразумела, неабходныя, але галоўнай мэтай у працы педагога з'яўляецца імкненне да таго, каб зносіны на этычныя тэмы абуджалі актыўнасць перажыванняў дзяцей, глыбокае асэнсаванне імі абмяркоўваемых учынкаў і правілаў грамадскіх паводзін.

А.А. Смірнова адзначае, што даросламу неабходна паказаць дзіцяці, што ў навакольным жыцці, у яго адносінах з людзьмі можна ўбачыць тыя ж праблемы, што і ў прачытаных мастацкіх творах. Пры гэтым педагогу пажадана самому быць актыўным удзельнікам размовы, выказваць свае думкі аб падзеях, распавядаць пра сябе і сваіх знаёмых; звярнуць увагу дзіцяці на яго самога, яго ўнутраны свет, даць магчымасць асэнсаваць і ацаніць свае дзеянні, адносіны, намаганні.

Даволі значнае месца адводзіцца ва ўстанове дашкольнай адукацыі знаёмству дзяцей з паэзіяй. Паэтычныя творы спрыяюць развіццю ў дзяцей пачуцця гармоніі, прыгажосці; выхаванню мастацкага густу, здольнасці эмацыйна адгукацца на вобразную гаворку. Пажадана, каб выхаванцы не толькі пачулі верш, але і адчулі яго ў сваім сэрцы. К. Чукоўскі назваў такі

працэс далучэння дзіцяці да паэтычнага славеснага мастацтва «вершаваным выхаваннем».

З паэтычнымі творамі дзеці таксама знаёмяцца у час падрыхтоўкі да каляндарных і народных святаў. Некаторыя вершы запамінаюцца дзецьмі міжвольна падчас кароткіх хвілінак паэзіі, у працэсе гульні, на прагулцы.

Аб'ём вершаваных тэкстаў для дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту значна большы чым для дзетак ад 3 да 4 год і ад 4 да 5 год. Пры гэтым педагог ўлічвае індывідуальныя магчымасці кожнага дзіцяці.

Завучванне вершаў дзецьмі дашкольнага ўзросту адбываецца ў пэўнай паслядоўнасці. Спачатку пажадана падрыхтаваць дзяцей да ўспрымання паэтычнага твора. Потым педагог выразна чытае верш. Пасля невялікай паўзы яго чытаюць паўторна. Распавядаючы верш дзецям 4-года жыцця, педагог абыгрывае яго асобныя радкі, суправаджае апавяданне вершаванага тэксту адпаведнымі дзеяннямі. Пасля таго як педагог пазнаёміць дзяцей з вершам, можна выклікаць 1-2 дзяцей, калі яны самі, таго пажадаюць, паўтарыць верш самастойна. Пры расказванні верша дзецьмі асноўная ўвага педагога накіравана на іх стымуляванне выхаванцаў расказваць верш далей, на падказванне слоў ці цэлых радкоў, якія дзіця не паспела запомніць.

З дзецьмі старэйшага дашкольнага ўзросту пасля першага чытання праводзіцца размова па змесце і форме паэтычнага твора, затым выхаванцаў папярэджваюць аб тым, што яны будуць завучваць верш напамяць. Пасля паўторнага чытання верш распавядаюць дзеці. Спачатку педагог звяртаецца да тых, хто запамінае хутчэй і лепш, а потым выклікае астатніх. Верш завучваецца цалкам. Не рэкамендуецца харавое завучванне вершаў. На думку Л.І. Ціхеевай, чытаючы хорам, дзеці скандзіруюць вершы, адбіваюць рыфмы, набываюць адну і тую ж манеру крыклівага чытання, якое здымае ўсялякую індывідуальнасць.

Пад час знаёмства з паэзіяй педагог выкарыстоўвае разнастайныя прыёмы. Да іх адносяцца: *выразнае чытанне верша, шматразовае яго паўтарэнне, паказ нагляднасці, гульнявыя практыкаванні.*

Асобна неабходна спыніцца на ўспрыманні гумарыстычных вершаваных твораў дзецьмі дашкольнага ўзросту. Педагог звяртае ўвагу дзяцей на смешныя радкі ў тэксце, але не займаецца іх падрабязным тлумачэннем, інакш смешнае перастае быць смешным. Вясёлае прымаецца не логікай, а асаблівым пачуццём гумару.

Псіхалагі адзначаюць, што для таго, каб палепшыць запамінанне вершаў, неабходна мяняць форму іх паўтарэння: *чытаць па частках, па ролях, ўключаць чытанне верша ў гульню «Адгадай, хто гэта»*. Для таго каб усе дзеці запамнілі верш, пажадана яго паўтараць ў іншых відах дзейнасці. Вялікія па памеры вершы можна завучваць па частках. Спачатку педагог падводзіць дзяцей да разумення тэкста, чытае верш цалкам, потым паведамляе, што сёння дзеці будуць вучыць толькі частку верша, з якой і вядзе далейшую працу. У наступны раз зноў чытаецца увесь верш. Аднаго-двух дзяцей выклікаюць паўтарыць яго першую частку. Потым завучваецца другая палова верша, у канцы – дзеці паўтараюць верш цалкам.

З дапамогай педагога выхаванцы вучацца не толькі запамінаць верш, але і ўмець яго выразна выконваць. Пераймаючы выразнае расказванне педагога, выхаванцы спрабуюць чытаць вершы з адпаведнай інтанацыяй. Педагог паказвае дзецям, дзе чытаць з замілаваннем, дзе з пяшчотай, дзе з пыталнай або клічнай інтанацыяй.

Вершы, якія напісаны ў дыялагічнай форме можна чытаць па ролях і разыгрываць. Пасля завучвання верша педагог размяркоўвае ролі, тлумачыць дзецям, калі і якую частку верша неабходна чытаць. Чытанне па ролях развівае ўвагу дзіцяці, прывучае яго сачыць за тэкстам.

Дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту можна адразу знаёміць з некалькімі вершамі розных аўтараў на блізкія тэмы. У гэтым выпадку адзін верш вучаць на памяць, а іншыя проста чытаюцца.

Напрыклад, слуханне вершаў В. Вярбы "Бабуліны казкі", В. Віткі «Бабіны госці» і завучванне верша А. Дзеружынскага «Бабулі». Дзеці дашкольнага ўзросту з цікавасцю адшукваць у розных вершах словы, або

выразы, якімі паэты перадаюць адну і тую ж з'яву, параўноўваць, супастаўляць моўныя сродкі паміж сабой.

Каб сфарміраваць *элементарнае асэнсаванне жанру*, чытанне і завучванне верша мэтазгодна аб'ядноўваць з чытаннем апавядання або расказаннем казкі. Напрыклад, завучванне верша Д. Бічэль-Загнетавай «Белая Русь» можна спалучаць з чытаннем праязічнага твора В. Сухамлінскага "Цяпер я ведаю, якая Беларусь».

Адным са сродкаў актыўнага ўспрымання і засваення літаратурнага твора з'яўляецца *ілюстрацыя*. Дзіця яшчэ не ўмее чытаць і яго першае знаёмства з кнігай адбываецца пры дапамозе ілюстрацый.

Ілюстрацыя ў кнізе – гэта першая сустрэча дзяцей са светам выяўленчага мастацтва і кніжнай графікі. Выбіраючы кнігу для дзяцей, неабходна ацэньваць яе не толькі як літаратурны твор, але і як непарыўны комплекс слоўнага і выяўленчага мастацтваў. Сярод ілюстратараў дзіцячых кніг ёсць выдатныя мастакі: Т. Беразенская (казкі «Лісіца Хітрыца», «Жаронцы»), Н. Паплаўская (Р. Кіплінг «Чаму ў Слоніка доўгі нос»), М. Селяшчук (зборнік казак «Бацькаў дар»), А. Лось (В. Вітка «Дударыкі»), і інш.

Разглядванне ілюстрацый пад кіраўніцтвам дарослых спрыяе эстэтычнаму ўспрыманню і лепшаму ўсведамленню зместу літаратурнага твора дзецьмі. Для маленькіх змест кнігі часта заключаецца ў ілюстрацыях (гэта так званыя кніжкі-малюнкi), дзе асноўнае месца адводзіцца яркаму малюнку і значна меншае невялікаму вершаванаму тэксту. Разглядаючы малюнкi малыя ў першую чаргу звяртаюць увагу на асноўныя формы малюнка, дэтaлі ж застаюцца па-за іх увагаю. Больш за тое, дзіця малодшага дашкольнага ўзросту ўспрымае малюнак непасрэдна і канкрэтна. Таму педагогу неабходна звяртаць увагу ў першую чаргу на прадметнасць і псіхалагічную выразнасць ілюстрацый. Прадметы і з'явы ўспрымаюцца дзецьмі як рэальна існуючыя, з якімі хочацца дзейнічаць і размаўляць.

Разглядванню ілюстрацый могуць быць прысвечаны сеансы актывізуючых зносін як ў час спецыяльна арганізаванага навучання, так і ў працэсе нерэгламентаванай дзейнасці. Разнастайнасць прыёмаў, якія педагог выкарыстоўвае падчас іх правядзення, добра ўплывае як на ўспрыманне малымі самой ілюстрацыі, так і на ўспрыманне зместу ўсяго літаратурнага твора. Спалучэнне мастацкага слова з гульнявымі прыёмамі непасрэдна ўплывае на актыўнасць ўспрымання, развівае назіральнасць і маўленне. Педагог сваімі пытаннямі ўключае дзяцей у саборніцтва; «Хто дакладней разглядзіць карцінку?». Калі дзіця заяўляе, што яно больш нікога і нічога не бачыць педагог падказвае, што яшчэ можна разглядзець.

У сярэднім дашкольным узросце для актывізацыі ўспрымання дзецьмі ілюстрацый асаблівую значнасць набываюць пытанні педагога, якія накіроўваюць увагу дашкольнікаў на вызначэнне выяўленчых сродкаў выразнасці.

Пры разглядванні ілюстрацый вельмі важна ўмела спалучаць пытанні з тлумачэннямі і абагульненнямі педагога. Яны павінны быць, па магчымасці, вобразнымі і выразнымі, каб стварыць у дзяцей пэўны настрой, выклікаць адпаведныя пачуцці.

З дзецьмі ад 4 да 5 гадоў можна праводзіць параўнальнае сузіранне ілюстрацый да аднаго і таго ж твора, якія напісаны рознымі мастакамі або выкананы рознымі паліграфічнымі спосабамі. Калі ў чатырох або пяцігадовым узросце дзеці толькі называюць колер, то шасці-сямігадовых выхаванцаў ўжо можна падвесці да вызначэння колеру як сродка перадачы пэўнага настрою.

У старэйшым дашкольным узросце дзеці ўжо здольныя да ацэнкі малюнкаў-ілюстрацый. Яны імкнуцца адказаць на пытанні: "Спадабалася ці не спадабалася карцінка? Чаму?"

Пры разглядванні ілюстрацый ўвага выхаванцаў звяртаецца на іх сувязь з жанрам твора. Так, у гумарыстычных творах гумар падаецца на

ілюстрацыях праз адпаведныя жэсты, міміку персанажаў, незвычайнасць сітуацый, дэталі.

Вызначальным для арганізацыі мастацка-маўленчай дзейнасці выступае той факт, што мастацкая літаратура актыўна ўключаецца ў вядучы від дзейнасці дзяцей – гульні, у дадзеным выпадку – *гульні-драматызацыю*. Мастацкую творчасць, як і гульні, вызначае сам працэс задавальнення дзяцей гэтай дзейнасцю. *Драматызацыя* – гэта разыгранне ў ролях мастацкага літаратурнага твора, перадача характэрных рыс яго герояў.

Гульні-драматызацыі даюць шырокую прастору для выяўлення ў дзяцей творчых здольнасцяў, самастойнасці, ініцыятывы. У гульнях-драматызацыях дзеці адлюстроўваюць свае ўражанні аб літаратурным творы, у мастацкіх вобразах ўвасабляюць яго персанажаў, перадаюць розныя падзеі, якія адбываюцца ў творы. Змест і характар гэтай гульнівай дзейнасці дашкольнікаў, склад яе ўдзельнікаў цалкам залежыць ад сюжэту мастацкага твора, яго кампазіцыі.

Жывыя інтанацыі маўлення, выразныя і свабодныя рухі, міміка, жэсты надаюць гульням дзяцей натуральнасць і праўдзівасць. Усё гэта, дарэчы, і сведчыць аб наяўнасці ў дзяцей здольнасці да гульні-драматызацыі. Пагуляць дзіцяці ў такую гульні спачатку прапануе педагог. Аднак для гэтага выхаванцу неабходна глыбока ўсвядоміць мастацкі твор і добра ведаць яго змест, так як гульні-драматызацыя з'яўляецца як бы завяршэннем працэсу яго ўспрымання. Наогул глыбокае асэнсаванне дзецьмі ўспрымання твораў слоўнага мастацтва ў далейшым з'яўляецца адной з умоў іх паспяховай драматызацыі.

Па меркаванні Н.С. Карпінскай, дзеці дашкольнага ўзросту дакладна і поўна разумеюць змест мастацкага твора, вызначаюць, план сваіх дасягненняў па выкананні ролі, аднак у іх адсутнічаюць ўменні і навыкі творчай рэалізацыі гэтай ролі ў працэсе гульні. З мэтай развіцця творчых здольнасцяў выхаванцаў яна прапануе вучыць дзетак спецыяльным мастацкім уменням і навыкам, сярод якіх значнае месца займаюць навыкі

выразнасці і вобразнасці мовы. Дзеці вучацца суадносіць свае асабістыя маўленчыя і выяўленчыя дзеянні з дзеяннямі ўсяго калектыву.

Для развіцця ў дзяцей творчых здольнасцяў можна прапанаваць ім наступныя заданні: *выканаць з рознай інтанацыяй невялікую фразу ці мастацкі тэкст (сумна, радасна, здзіўлена); сказаць невялікую фразу з рознай сілай голасу; прачытаць вершаваныя радкі пэўным тонам і зададзенай тэмбравай афарбоўкай і інш*

У старэйшым дашкольным узросце гульні-драматызацыі праводзяцца ў час самастойнай мастацка-маўленчай дзейнасці дзяцей, звычайна ў другой палове дня. Дзеці старэйшай групы могуць драматызаваць творы як для сябе, так і для маленькіх гледачоў, для сваіх бацькоў. Пасля чытання ці апавядання мастацкага зместа педагогам дзеці пераказваюць яго, каб лепш запомніць сюжэт. Пры гэтым не трэба паказваць выхаванцам, як паводзіць сябе ад імя таго ці іншага героя твора, каб не стрымліваць іх творчай самастойнасці. Усе намаганні педагога накіраваны на развіццё ў дзяцей самастойнай творчасці пры выкананні роляў і асэнсаванні зместу мастацкага твора. У ходзе спецыяльнай гутаркі педагог высвятляе, як дзіця разумее сваю ролю, вонкавы выгляд і характар героя, ці падабаецца ён дзіцяці; прапануе паказаць, як рухаецца персанаж і інш

Да гульні-драматызацыі неабходна падрыхтаваць разам з дзецьмі атрыбуты, элементы касцюмаў. Яны займаюць даволі значнае месца ў стварэнні творчай гульнівай атмасферы, што акружае дзіця. Касцюмы і атрыбуты ўзмацняюць ўяўленне дзяцей, ўносяць радасць і яркасць у гульню. У гульнях-драматызацыях прымаюць удзел усе дзеці. Адно выконваюць галоўныя ролі, іншыя – другарадныя. Гульню-драматызацыю можна праводзіць два-тры разы, кожны раз з новым складам удзельнікаў. У малодшай групе педагог сам размяркоўвае ролі паміж дзецьмі. Размеркаванне роляў у старэйшай групе праходзіць калектыўна. Педагог кіруе гульні, нагадвае і ўдакладняе змест мастацкага твора, сочыць за дакладнасцю вобразаў. Ён можа ўзяць якую-небудзь ролю і сабе.

Ініцыятарамі правядзення гульні-драматызацыі могуць выступаць і дзеці старэйшага дашкольнага ўзросту.

Акрамя гульні-драматызацыі ва ўстанове дашкольнай адукацыі праводзіцца яшчэ і *інсцэніраванне мастацкіх твораў*, якое ўяўляе сабой дакладнае і паслядоўнае адлюстраванне літаратурнага тэкста. У адрозненне ад гульні-драматызацыі інсцэніраванне патрабуе спецыяльнага завучвання тэксту. Яго праводзяць толькі з дзецьмі старэйшай групы, звычайна падчас правядзення літаратурных ранішнікаў, канцэртаў, святаў. Пры інсцэніраванні літаратурных твораў неабходна абавязкова выкарыстоўваць дэкарацыі, атрыбуты, касцюмы. У інсцэніраванні, як правіла, ёсць вядучы, які чытае словы ад аўтара. Інсцэніраваць можна і вершаваныя творы, некаторыя вершаваныя жанры вуснай народнай творчасці. З інсцэніраваннем мастацкіх твораў дзеці могуць пазнаёміцца падчас слухання мастацкага твора ў выкананні сапраўдных майстроў мастацкага слова.

Цікавай формай азнаямлення дзяцей з літаратурным мастацтвам з'яўляецца правядзенне кніжкінага тыдня, у якім могуць прымаць удзел дзеці ўсіх узростаў груп. Правядзенне гэтага тыдня прадугледжвае штодзённае азнаямленне выхаванцаў з новымі кнігамі і іх героямі. Ва ўстанову дашкольнай адукацыі запрашаюцца пісьменнікі і паэты, праводзяцца літаратурныя ранішнікі, віктарыны, тэатральныя спектаклі, кніжныя выставы.

У кожнай узроставай групе установы дашкольнай адукацыі пажадана арганізаваць *цэнтр маўленчай актыўнасці*. Гэтае месца неабходна зрабіць для выхаванцаў самым цікавым і ўтульным. Асноўнае месца ў цэнтры маўленчай актыўнасці займае *кніжны куток*. Прызначэннем кніжнага кутка з'яўляецца выхаванне цікавасці і паважлівых адносін выхаванцаў да кнігі, замацавання навыкаў карыстання ёю. Пажадана размясціць і абсталяваць кніжны куток у добра асветленым месцы групавога пакою. Кнігі ў ім могуць знаходзіцца на спецыяльных кніжных паліцах або ў шафе. Разглядаць іх лепш за ўсё за невялікімі часопіснымі столікамі. Тут можна пацікавіцца і

дзіцячымі часопісамі, ілюстрацыямі мастакоў да літаратурных твораў. У кніжным кутку можна размясціць карціны або рэпрадукцыі да любімага мастацкага твора, партрэт пісьменніка, якога дзеці добра ведаюць. Разам з тым кніжны куток можа стаць месцам для размяшчэння розных тэматычных выстаў.

Арганізацыя кніжнага кутка ў кожнай групе мае свае асаблівасці. У другой малодшай групе выстаўляюцца добра знаёмыя ілюстраваныя мастацкія творы, кніжкі-шырмы, кніжкі-карцінкі, наборы прадметных малюнкаў. У гэтай групе педагог сам сочыць за парадкам. У прысутнасці дзяцей раскладвае кнігі, рамантуе іх, паказвае, як гартаць старонкі, разглядае з выхаванцамі ілюстрацыі, назірае, каб дзеці бралі кнігі чыстымі рукамі.

Для дзяцей сярэдняга дашкольнага ўзросту акрамя кніг на паліцах выстаўляюцца альбомы з ілюстрацыямі, фатаграфіямі. Выхаванцы могуць вырабляць такія альбомы разам з педагогам ці самастойна.

У кніжным кутку для дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту колькасць кніг павялічваецца. Добра, калі ў старэйшай групе маецца невялікая кніжная шафа для захоўвання кніг, дзіцячых часопісаў, альбомаў. Калі гэта неабходна, выхаванцы займаюцца рамонтам кніг.

Акрамя таго, у цэнтры маўленчай актыўнасці ў групавым пакоі неабходна вызначыць прастору, дзе можна было б пагуляць у розныя літаратурныя гульні, літаратурныя віктарыны, ажыццявіць прэзентацыі-паказы новай кнігі, сюжэтна-дыдактычныя гульні па матывах дзіцячай паэзіі і прозы, сюжэтна-ролевыя гульні: «Бібліятэка», «Кнігарня», «Тэатр», «Канцэрт», рэжысёрскія гульні па матывах літаратурных твораў і г.д.

